

cies animals, d'aus terrestres i aquàtiques. Les característiques físiques, la riquesa floral i faunística de Doñana, en feien un dels espais més verges, exòtics i salvatges i un dels paradisos cinegètics més importants d'Europa.

Finalment, J. Carlos González i Michael D. Murphy expliquen les característiques i les limitacions del model cultural sobre el paisatge de Doñana que contenen i que han difós àmpliament la música de les sevillanes que s'han escrit, durant les darreres dècades, al voltant del ritual del Rocío. Partint de la seva concepció com a narracions culturals parcials sobre les terres de Doñana, com que estan lligades als diferents camins de peregrinació que segueixen les germandats durant el Rocío, les sevillanes «rocieras» tendeixen a presentar Doñana com una terra àrida i poc propensa al poblament, com el «reino de la Virgen del Rocío» (p. 331), un espai sagrat i paradisiac que esdevé terra d'origen i símbol de la identitat dels rocieros. Doñana, i especialment les terres dels maresmes, esdevenen espais colonitzats per plantes, espècies vegetals i arbòries i per una fauna que científicament pertanyen a uns altres ecosistemes. Tot plegat fa de les sevillanes expressió i artífex d'una visió irreal de Doñana, atribuïda en part a raons estètiques i al poc coneixement d'aquest espai natural per part dels compositors.

Les persones interessades en la lectura d'aquest llibre podran aprofundir l'accepció del paisatge com a representació cultural, com a artefacte que neix a partir de la interacció entre societat i natura, però que està subjecte, en darrer terme, a la percepció i a la interpretació individuals i col·lectives. L'aproximació dels diferents autors a les imatges i als discursos socials existents sobre el paisatge s'integra normalment dins d'un marc teòric, conceptual i metodològic complex, que deixa entreveure les diferents formes de concebre, de comprendre i d'aproximar-se a l'anàlisi i a la descripció del paisatge que s'han succeït i que han coexistit des de principis del segle XVIII fins a l'actualitat, dins del camp de la geografia, de la literatura i d'altres disciplines. Malgrat que no esdevé un manual estricte sobre paisatge, els diferents capítols que integren aquesta obra, escrits amb un llenguatge transparent i entenedor, manifesten una gran cohesió i una complementarietat interna, afavorint l'avenç acadèmic i intel·lectual d'una temàtica, el paisatge, que s'ha consolidat novament, durant la darrera dècada del segle XX, dins del camp d'estudi de la geografia.

Ester Nasarre Vázquez
Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Geografia
Ester.nasarre@uab.cat

BOIX, Lurdes; BOIX, Jordi (2005).

Els paisatges de Caterina Albert i Paradís, Víctor Català: Un itinerari històric i literari a través dels indrets vinculats a l'escriptora de l'Escala.

L'Escala: Ajuntament de l'Escala, 2005, 139 p.

ISBN: 84-606-3811-1.

El llibre que presento apareix amb motiu del centenari de la publicació de *Solitud* (1905), obra de Caterina Albert, coneguda literàriament amb el pseudònim de Víctor Català. La novel·la *Solitud*, però,

només és el pretext per apropar el lector a un territori: l'Escala d'Empordà, d'on és originària l'escriptora. La literatura, un cop més, apareix com a medidora entre el paisatge i l'experiència humana. El li-

bre fa evidents dos dels aspectes que, des de la geografia cultural, s'han tractat a bastament: en primer lloc, que la vivència del paisatge és el resultat de l'experiència cultural i, en segon lloc, que els paisatges només ens són assequibles a través dels discursos i de les representacions que en fem.

El llibre s'estructura a partir d'un itinerari de deu paisatges que van formar part de la biografia de Caterina Albert, la influència dels quals es fa palesa en la seva literatura. La intitució de cadascun dels capítols del llibre deixa entreveure la relació de l'autora amb els paisatges que s'hi descriuen. En aquest sentit «El paisatge íntim», el primer de tots, aporta uns quants apunts biogràfics essencials per contextualitzar l'autora i entendre la seva obra. L'educació en el si d'una família culta que, a poca edat, li facilità l'aprenentatge de la pintura i l'escultura, a la vegada que l'estudi de llengües, va establir les bases per al desenvolupament literari i com a escriptora que l'acompanyà al llarg de tota la seva vida. Una vocació que va portar-la a escriure, directament i indirectament, sobre la seva terra, el mar i la muntanya, elements representatius del municipi de l'Empordà on ella va viure. La seva estima per la terra i per l'ús de la llengua catalana en el seu estat més pur, amb voluntat explícita de contribuir a mantenir-la, poden trobar el seu correlat en la influència ideològica, de matriu republicana, exercida pel seu pare.

Encara que són conegudes les llargues estades que va fer a Barcelona i les visites a algunes de les principals capitals europees, la casa pairal de la família es configura com «El paisatge familiar» que es descriu amb detall en el capítol segon. Es tracta d'una casa de tres pisos amb un gran jardí que, per la descripció que se'n fa, permet entreveure la qualitat de vida i el respectable nivell econòmic que envoltava l'autora. D'aquest espai, ens n'interessa, especialment, la descripció de diversos elements que s'hi ubiquen, com ara

les tines de premsar vi, la pastera i el celler; l'entrada on es guardaven els carros i les tartanes, o el safareig al fons del jardí, que evoquen unes formes concretes d'organització social, de distribució del treball, de conservació de l'aliment i de vida quotidiana. La configuració de l'espai familiar, l'organització dels elements que s'hi troben i el mobiliari que l'ambienta, fan de la casa una peça clau per entendre la vida i l'obra de la protagonista. Però la vida creativa de l'escriptora es canalitzava, al mateix temps, al mig i al marge d'aquest espai: si, per a Caterina Albert, la casa familiar és viscuda com un refugi al llarg de tota la seva vida, l'estudi on escriu i que ella mateixa anomena «mon niu», serà l'espai de llibertat que li permetrà crear amagada de la família.

Encara que tota l'experiència del paisatge que ens arriba a través de la literatura de Caterina Albert tingui el seu origen en la vivència personal, el llibre es va obrint progressivament des de l'espai privat fins a l'espai públic. Especialment interessant, des d'una perspectiva de gènere, és el capítol «El paisatge marginal», on tenen lloc les tasques exclusivament destinades a les dones: es refereix concretament a la font, on les dones anaven a buscar aigua amb un càntir, i al safareig, on anaven a rentar la roba. L'univers rural de principis del segle XX, a voltes inhòspit i semisalvatge, tan propi dels contes de Víctor Català, es va recreant amb detall per al lector de principis del segle XXI, a través de material fotogràfic i de fragments de les obres de l'autora, que ens l'evoquen molt poderosament. En aquest sentit, les seccions «El paisatge mariner» i «El paisatge rural» dibuixen dos estils de vida intensament lligats a la duresa i a l'esforç de les activitats primàries. Si la pesca és fruit del treball al mar, la masia catalana de l'Empordà evoca l'agricultura i la ramaderia; dues cares d'una mateixa moneda que ens traslladen a unes formes d'organització social i laboral que deixen la seva empremta en el territori i en la llengua.

La mateixa matèria literària amb què es descriuen aquestes activitats, el vocabulari emprat per l'autora, ens transporta a una època plena de mots i d'expressions que dibuixen un espai i unes formes de vida que ja han desaparegut definitivament. Caterina Albert tenia una especial delectació i oïda per a la llengua, fet que l'empenyia a fer servir argots típics de l'Empordà: molts d'aquests mots avui han caigut en desús, però precisament per això evoquen, amb una precisió i una duresa extraordinàries, uns oficis, unes eines i unes estils de relació amb el paisatge que estaven estretament vinculats a un temps, a una gent i a un territori concrets, només recuperables des del llenguatge.

La influència de l'església en el si de la societat catalana empordanesa també és palesa en el llibre: «El paisatge religiós» fa referència a l'església parroquial de Sant Pere, des de la qual s'evoça l'ambient religiós propi de la cultura rural evocada per Víctor Català. Molt hàbilment, el volum va lligant l'entorn amb la producció literària de l'autora, a partir de fragments seleccionats estratègicament: l'església de Sant Pere pot veure's com a rerefons d'un text alhora espiritual i terriblement realista en la seva descripció d'una marginació social, com ara el conte *En Met de les Conques*. La secció titulada «El paisatge aspre» ens transllada al Montgrí i a l'ermita de Santa Caterina, un context del qual sovint s'ha dit que és on transcorre la trama que es descriu a *Solitud*. I si en aquest capítol es busca un referent físic a un marc fictici, just el contrari passa a «El paisatge idíl·lic», que remet el lector al jardí del Clos del Pastor, espai construït per una amiga de Víctor Català que, si bé podria ser un jardí qualsevol, pren una identitat pròpia i diferenciada des del moment en què el seu nom fa una al·lusió clara al personatge del pastor de *Solitud*. I així com la vida té els seus paisatges, també els té la mort: el cementiri mariner de l'Escala és descrit com «L'últim paisatge» i el trobem pintat de blanc en la poesia de Caterina Albert. L'arquitectura i les formes de les tombes que hi podem observar tenen el seu correlat en la simbologia catòlica i en el nivell econòmic de les famílies del poble, la majoria de les quals són de condició humil, com es veu en l'absència de plaques i noms en gran part de nínxols.

Tot al llarg del llibre es relacionen paisatges de l'Escala de l'Empordà amb fragments literaris que, d'alguna manera, hi guarden relació, i que serveixen per donar-nos a conèixer diferents indrets d'aquesta vila, abans dedicada a la pesca i avui al turisme. Aquest llibre, si bé té sentit en si mateix per a tots els aficionats a la vida i l'obra de Víctor Català, no es pot desvincular del concepte de turisme cultural (i concretament literari) entès com a alternativa al turisme tradicional que ha predominat a la Costa Brava des de principis dels anys seixanta. En aquest sentit, podem veure aquest text com a eina per donar a conèixer diferents indrets de l'Empordà a partir d'una escriptora de renom internacional, la qual cosa va provocar un estímul cultural i econòmic per a la zona.

D'aquest llibre, se'n desprèn una interpretació del paisatge de tipus humanista, fàcilment assimilable a algunes perspectives de la geografia històrica. La lectura que en fem permetrà realitzar un retorn al passat i acostar-se a unes formes de vida directament vinculades a la geografia rural de l'Escala. Els entorns vitals i literaris de Víctor Català sempre amaguen quelcom més, que no és només la natura, sinó també els mateixos valors de la civilització en la qual la persona està immersa: els valors que descobrim i que comprenem conscientment quan estudiem el paisatge a fons.

Anna Serra Salvi
Universitat de Girona
Secció de Geografia
Anna.serra@udg.es